

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ТА
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Матеріали
науково-практичної інтернет-конференції
(23 квітня 2021 року)

ОДЕСА
2021

УДК 343.98:343.95
A43

*Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення статей, які суттєво
перевищували пропоновані обсяги*

A43 **Актуальні** аспекти криміналістичного та психологічного
забезпечення правоохоронної діяльності, м. Одеса, 23 квітня
2021 р. Одеса: ОДУВС, 2021. 269 с.
УДК 343.98:343.95

© ОДУВС, 2021

*Матієнко Т. В.,
професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ СУДДІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

Професійна позиція суддів формується відповідно до правових ідей і моральних імперативів, де гуманітарна спрямованість судової практики розглядається як іманентно притаманна діяльності судді. Об'єктивізація цих гуманітарних початків в моделях реальної діяльності і поведінки суддів забезпечують досягнення оптимального можливого

результату – справедливого, неупередженого, незалежного і самостійного суду, а значить реалізації вихідної місії правосуддя. Психологічним виразом результативності цього процесу є особистісно-професійний розвиток суддів, символізуючи їх становлення як соціально відповідальних суб'єктів, усвідомлено реалізуючих свою суддівську функцію. Одним із найважливіших аспектів цього процесу є «входження» судді в смислову символіку професійної культури, де знаходить своє відображення культурна самобутність системи правосуддя. Засвоєння і привласнення культури в рамках професіоналізації передбачає перехід її зовнішньої – ідеальної, потенційної форми у внутрішню культуру особистості судді як суб'єкта права, професійну діяльність і життєдіяльність.

Ідеологія сучасного правосуддя як система ідеї, цінності, норми, установки задається сутнісними особливостями права і правовою реальністю, виступаючи в правовій дійсності професійної діяльності суддів у вигляді єдності трьох наступних форм:

- по-перше, це ідея права, що представляє собою абстрактне, ідеальне вираження його сутності у вигляді системи цінностей. Г. В. Гегель вважав, що ґрунтом права є взагалі духовне [1, с. 9]. Це означає, що право розвивається на духовній основі, а основні правові цінності – рівність, свобода, справедливість – є видом духовних цінностей, в сукупності характеризують людину як найвищу цінність.

- по-друге, це правові норми, які виражені у формі закону. Закон як загальна норма для безлічі випадків є владно загальнообов'язковим і являє собою високу соціальну цінність. Судовий процес жорстко регламентований законодавчими актами, приписами, нормами з метою зниження можливостей зловживання судді влади. Самостійність і незалежність судової влади, об'єктивність і неупередженість суддів як найважливіших складових, які гарантують захист прав і свобод людини, також констатується в законі про «Про судоустрій та статус суддів». Разом з тим, як в судовому встановленні фактів, так і в застосуванні і тлумаченні норм права, в суддівському розсуді як виборі з ряду законних можливостей, а також там, де знаходиться місце, не врегульоване спеціальними правилами, виникає простір для прийняття рішень, який судді доводиться заповнювати, спираючись на свої власні особистісні ресурси. Остаточне рішення, таким чином, залежить від суддівської філософії судді, від його підходу і ставлення до судової функції, від його морального потенціалу і світогляду, професійно-

етичних установок і уявлень, від його особистої відповідальності як суб'єкта професійної діяльності.

- по-третє, це правові дії, або правореалізація. Центральною фігурою цього процесу є суддя як виконавець норми в його ставленні до інших людей. У поведінці судді правові цінності, норми, приписи повинні знайти конкретні способи реалізації і перейти зі сфери об'єктивно-правової в певну діяльність. Крім того, поведінка судді регулюється правилами і ненормативного характеру. Як зазначає цілий ряд авторів, особливості професійної діяльності судді створюють особливі типи ситуацій взаємодії між людьми і необхідно вимагають відповідних моральних та етичних імперативів. А. Ф. Коні, засновник вітчизняної судової етики, підкреслював, що поряд зі службовим обов'язком судового діяча виростає його моральний обов'язок, судовий діяч всім своїм способом дій повинен прагнути до здійснення морального закону [4, с. 112]. Норми професійної моралі і етичні правила поведінки суддів представлені в Кодексі суддівської етики у формі цінностей і ідеальних зразків, моральних принципів і відносин, основними з яких є гуманізм, милосердя, совість, чесність, честь, особисту гідність, добро, борг і т. п. Таке розуміння культурної норми пов'язане з проблемою свободи, сутність якої криється в акті екзистенційного вибору судді професійних дій, пов'язаних з особистою його відповідальністю як суб'єкта діяльності. Вибір, пов'язаний зі свободою і відповідальністю, передбачає серйозну внутрішню роботу, що приводить до розвитку судді.

Гуманітаризація діяльності судді як проблема і напрям психологічних перетворень існує, таким чином, в смисловому полі, позначеним культурою, духовністю, мораллю, совісністю, боргом, справедливістю, відповідальністю, гуманістичними цілями і мотивами людина. Ці цінності мають соціально-загальне значення. А. Ф. Коні, відводячи центральне місце в судовій діяльності особистості судді, підкреслював: «Судебный деятель всем своим образом действий относительно людей, к деяниям которых он призван приложить ум, труд и власть, должен стремиться к осуществлению нравственного закона. Забвение про живого человека, про брата во Христе, про товарища в общем мировом существовании, способного на чувство сострадания, вмняет в ничто и ум, и талант судебного деятеля, и внешнюю предполагаемую полезность его работы» [4, с. 51].

Таким чином, практично кожен значимий фрагмент суддівської діяльності становить цілісну сукупність правових, етичних, професійних складових, зміст яких і створює якийсь єдиний ціннісно-смысловий стрижень, відповідно до якого вибудовується ідеальний орієнтир професіоналізму суддів і зовнішнє позиціонування системи правосуддя в суспільстві [3, с. 40].

В якості результуючого ефекту особистісно-професійного розвитку соціального критерію в оцінюванні професіоналізму судді виступає його професійна позиція. С. Л. Рубінштейн підкреслював, що суб'єкт (особистість) – це людина, всі можливості якої, включаючи і зміст індивідуальної свідомості, визначені і поставлені її позицією в суспільних відносинах. Позиція особистості в суспільних відносинах, з одного боку, визначає її можливості, з іншого - її здатність в якості соціального суб'єкта виробляти зміни в суспільній дійсності як спосіб реалізації цих можливостей» [5, с. 49]. Тому соціальний критерій, застосований до людини в оцінюванні її можливості і дійсності, є позиція індивіда в суспільних відносинах. За С. Л. Рубінштейном, «... без такого методологічного підходу визначення активності (починаючи від свідомості і закінчуючи діями), в т. ч. і дієвості самої особистості залишається необґрунтованим і абстрактним». [5, с. 60].

Життєву позицію як особливе життєве і особистісне утворення, як спосіб самовизначення особистості в житті, узагальнені на основі її життєві цінності і основні потреби особистості, розглядала К. А. Абульханова-Славська. Вона відзначала, що життєва позиція – це не тільки життєві відносини, але і спосіб їх реалізації, вироблений особистістю при даних умовах спосіб свого суспільного життя, місце в професії, спосіб самовираження. На відміну від суб'єктивних відносин життєва позиція – це сукупність реалізованих життєвих відносин, цінностей, ідеалів і знайдений характер їх реалізації, який і визначає хід життя» [1, с. 7].

Аналіз наведених досліджень дозволяє нам розглядати професійну позицію (установку) як результуючий ефект професіоналізації, особистісно-професійного розвитку фахівця.

Реалізація такої позиції в поведінці як зовнішній формі активності особистості пов'язана не стільки з діями людини, скільки з доцільною послідовністю вчинків. Вчинок, за визначенням М. М. Бахтіна, «стягує, співвідносить і дозволяє в єдиному і вже останньому контексті і сенс, і факт, і загальне, і індивідуальне, і реальне, і ідеальне, бо все входить в його відповідальну мотивацію» [2, с. 23]. На відповідальний вчинок

здатна людина, лише усвідомив свою єдиність і неповторність в цьому єдиному для неї світі. Унікальна для кожного індивіда особистісна позиція, сформувавшись під вплив «зовнішнього», звільняється від безпосередньої залежності від неї і сама стає джерелом активності людини, що направляє його вчинки.

За своєю структурно-змістовною організацією ця суддівська позиція (установка) являє єдність об'єктивної і суб'єктивної можливості особистості, де суб'єктивне відображає міру глибини інтеріоризації правових цінностей, норм, смислів, а об'єктивне проявляє здатність судді їх реалізовувати, відтворювати і передавати. Суб'єктивні показники характеризують особистість судді в її індивідуальному плані як результат ціннісного самовизначення, виражений в набутті своєї ціннісно-сміслової єдності. Об'єктивні показники дають данні про його професійну ідентичність, що характеризується самостійним і усвідомленим володінням смислів і цінностями виконуваної діяльності, мірою його успішності в суспільстві, в професії. З мірою вираженості показників суддівської позиції пов'язано визначення рівня професіоналізму судді.

Процес формування особистісної позиції суддів забезпечується механізмами актуалізованого самовизначення як знаходження і набуття своєї ціннісно-змістовної єдності, «набуття смислів», так і механізмами професійної ідентифікації як «володіння смислами». Сформованість такої позиції виступає критерієм зрілості особистості судді і виражається в його відносній автономності, самодостатності, незалежності, свободі і соціальній відповідальності за свої вчинки, особливій духовній налаштованості по відношенню до себе і до інших людей, здатності до самостійного прийняття рішень, реалізації індивідуальних і суспільних цілей.

Отже, розвиток професійної позиції (установки) зазнає складної динаміки і може характеризуватися різним ступенем інтегрованості складових на конкретних етапах професійної соціалізації, відображаючи, таким чином, різні рівні професіоналізму судді. Так, на етапі адаптації це виражається в здатності дотримуватися професійно-правових норм. На етапі професіоналізації це пов'язано з досягненням адекватної професійної ідентичності. На етапі майстерності це проявляється в здатності бути справжнім суб'єктом своєї професійної діяльності і життєдіяльності. У міру набуття професійного досвіду психологічний зміст позиції (установки) суддів інтенсивно розвивається і переходить на більш високі рівні функціонування, зростає цілісність та

інтегрованість їх суб'єктивних і об'єктивних показників, поглиблюється осмислення суб'єктивно-особистісного змісту, розширюється ціннісно-смысловий аспект діяльності, що в цілому свідчить про новий рівень професіоналізму, в основі якого домінують орієнтації на широкий спектр загальнолюдських і духовних цінностей.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Асеева Ю. О. Професіогенез професійних установок особистості [Електронний ресурс] / Ю. О. Асеева // Наука і освіта. 2015. № 3. С. 5-12.

2. Бахтин М. М. К философии поступка // Философия и социология науки и техники. Ежегодник. 1984-1985. М., 1986.

3. Бершедова Л. И. Корпоративная культура судей: системно-психологический анализ // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Психологические науки. 2013. № 3. С. 39-45.

4. Кони А. Ф. Избранные произведения: Статьи и Заметки; Судебные речи; Воспоминания / А. Ф. Кони ; сост. А. Б. Амелин. М. : Госюриздат, 1956.Т.4. 541 с.

5. Рубинштейн С. Л. Человек и мир // Проблемы общей психологии. М., 1973.

Кісіль З. Р.	
ТРЕНІНГОВИЙ ПІДХІД В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	137
Кішик Д.	
ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК ОСНОВА КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО.....	141
Колосович О. С.	
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	145
Матієнко Т. В.	
РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ СУДДІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ.....	148
Мельниченко М.	
ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	153
Надельнюк З. Р.	
ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ ПОЛІЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПРАВОВИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ.....	157
Остропілова Г. С.	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ.....	161
Пасько О. М.	
ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ ГНОСЕОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СЛІДЧОГО ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	165
Прудка Л. М.	
ПРОФЕСІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ.....	168
Прутіян Х. О.	
МОТИВИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРІЙНИМИ ВБИВЦЯМИ.....	172
Ребрик О. О.	
ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ.....	177
Савайда О. І., Надурак В. В.	
СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ БАР'ЄР В ПІДГОТОВЦІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ.....	181